

§

§

§

**BRYTNINGS-
SKEDEN**UNGA 15–20 ÅR
H A N D B O K

Handbok om service för
unga med intellektuell
funktionsnedsättning 2021

BRYTNINGS- SKEDEN

UNGA 15–20 ÅR H A N D B O K

Innehåll

Ungdomstiden – en tid för förändring	3
Självbestämmande	4
Delaktighet	4
Serviceplanen	5
FPA:s förmåner och bidrag vid 16 år	7
Rehabiliteringsplanen	7
Studier	8
Arbete	10
Arbets- och dagverksamhet	12
Ett eget hem	13
Intressebevakning	14
Tips på lättlästa böcker	15
Stöd via tredje sektorn	16
Checklista Födelsedagar	18

Ungdomstiden – en tid för förändring

När en ung person med intellektuell eller liknande funktionsnedsättning närmar sig vuxen ålder ändras många saker. Genom att i god tid planera för förändringarna kan den unga och familjen förbereda sig för det nya livsskedet.

Då barnet uppnår 16-års ålder upphör flera av de förmåner som hängt med sedan småbarnstiden. Den unga måste till exempel på nytt ansöka om FPA:s förmåner. Samtidigt är hen på väg att bli självständig och kan behöva stöd i detta, kanske av personer som inte hör till den närmaste familjen. Den unga går vanligtvis fortfarande i grundskolan, men så småningom är det naturligt att börja fundera på studier, arbete, utkomst och boende samt service och stöd som en ung vuxen med intellektuell eller liknande funktionsnedsättning behöver i sin vardag. Även resten av familjen kan behöva stöd i förändringsprocesserna.

Syfte med den här handboken är att ge en överblick över de vanligaste ändringarna i förmåner och stöd som ungdomstiden medför samt ge tips som kan underlätta för er i denna tid av förändring. För mer ingående information om de olika serviceformerna rekommenderar vi Socialskyddsguiden, som ges ut av Kehitysvammaisten Tukiliitto och översätts till svenska av FDUV. Infobanken på vår webbplats (fduv.fi/information) innehåller också information om olika tjänster som berör den unga och det kringliggande nätverket.

Vi strävar efter att uppdatera handboken kontinuerligt och tar gärna emot läsarnas kommentarer och förslag till förbättringar. Och kom ihåg: fastän mycket förändras när den unga går mot vuxen ålder är det ändå mycket som förblir som förut.

Maj 2021

Självbestämmande

Enligt Finlands grundlag har alla personer självbestämmanderätt. Det innebär att alla har rätt att besluta om sitt eget liv och om saker som påverkar i vardagen. Alla har rätt att vara huvudpersonen i sitt eget liv.

För personer med intellektuell eller liknande funktionsnedsättning kan det vara svårt att utöva självbestämmanderätten fullt ut, åtminstone utan stöd. En del har svårt att själva bedöma hur mycket och vilket slag av stöd de behöver, medan andra behöver mycket stöd för att kunna uttrycka sina önskemål och sin vilja.

Det är viktigt att redan under barn- och ungdomstiden ge den unga en möjlighet att vänja sig vid valsituationer, uppmuntra hen att uttrycka sig och ge stöd i att fatta beslut. En grund för stärkt självbestämmande är att man förstår och blir förstådd. Det är centralt att nätverket runt den unga känner till på vilket sätt den unga kommunicerar och om hen behöver stöd för kommunikationen, till exempel hjälpmedel eller tolktjänst.

Självbestämmande kan i praktiken handla om att den unga får välja kläder på morgonen och vad hen äter till morgonmål. Självbestämmande berör även vad den unga är intresserad av på fritiden, vad hen har för drömyrke eller var och med vem hen vill bo i framtiden. Självbestämmande gäller också politiska och etiska värderingar. Alla har rätt till sin åsikt och övertygelse.

Den unga behöver stöd av sin omgivning och närstående för att kunna utöva självbestämmande, att kunna förstå och hantera vardagliga frågor. Den unga behöver också stöd i att frigöra sig från sina föräldrar och i att vänja sig vid ett liv där de inte är närvarande varje dag.

Delaktighet

En förutsättning för självbestämmande är delaktighet; att få delta i samhället och i beslut som berör en själv. Delaktighet innebär också att personer med funktionsnedsättning ska få vara en del av olika sammanhang, samhället i stort och i mindre gemenskaper.

Motsatsen till delaktighet är utanförskap. Upplevd delaktighet främjar välmående. Att vara delaktig och ha ett starkt självbestämmande innebär att vara sitt livs aktiva subjekt, inte objekt. Delaktighet är viktigt att beakta till exempel i serviceplaneringen, det vill säga då man tillsammans med kommunen gör upp en plan över den service och de stödinsatser en person med funktionsnedsättning behöver.

Tips!

Så här vill jag leva mitt liv

Arbetsboken *Så här vill jag leva mitt liv - Information och uppgifter om självbestämmande för personer i behov av särskilt stöd* kan användas som stöd för den ungas självbestämmande och delaktighet. Arbetsboken kan laddas ner gratis från FDUV:s webbplats: fduv.fi/sjalvbestammande

Serviceplanen

Serviceplanen är en verksamhetsplan som utarbetas i samarbete med den unga, familjen och kommunens socialarbetare. Enligt lag är det personens hemkommun som har ansvar för att en serviceplan görs upp. I serviceplanen samlas information om huvudpersonens och familjens tjänster och stödinsatser. Målet är att samla all information i samma serviceplan, att skapa klarhet i familjens helhetssituation och att hänvisa personen med funktionsnedsättning och familjen till service som är lämplig och ändamålsenlig för dem.

Det är viktigt att uppdatera serviceplanen och se till att det i planen står hur det stöd och den hjälp som den unga personen och familjen behöver fortsätter enligt behov och utan onödiga avbrott. Av serviceplanen ska också framgå vilka framtida behov personen har till exempel gällande boende, stöd för sysselsättning och arbete.

Familjen har rätt att fatta beslut om vem de vill ha med på serviceplansmötet och i diskussionen kring behovet av nödvändiga tjänster och stödinsatser. Vid behov ska det användas tolkning eller olika slag av alternativa kommunikationssätt för att stöda den ungas delaktighet i processen.

Serviceplanen ger inte automatisk tillgång till tjänsterna. Detta innebär att den unga eller hans anhöriga separat måste ansöka om dem av socialväsendet trots att tjänsterna finns omnämnda i serviceplanen. På basis av serviceplanen har den unga alltså ingen direkt rätt att kräva att få tjänster och stödinsatser som ingår i planen. De som är antecknade i serviceplanen ska ändå beviljas om det inte är motiverat att handla på annat sätt. Serviceplanen binder kommunen och ett myndighetsbeslut som avviker från planen kräver särskild motivering. När det sker en förändring i livssituationen eller uppstår ett nytt behov kan man be om att serviceplanen uppdateras.

Enligt lagen ska beslut om service och stöd fattas utan obefogat dröjsmål och senast inom tre månader, om inte utredningen av ärendet av särskilda skäl kräver längre behandlingstid.

Tips!

Pussel för ett gott liv

Pussel för ett gott liv är tänkt för familjer med barn och unga med funktionsnedsättning, men passar också andra. Den kan användas som ett förberedande kartläggningsverktyg före mötet med kommunen. Här kan familjen samla sina tankar och önskemål om sitt liv och behovet av stöd och service i vardagen.

Arbetsboken kan laddas ner gratis från FDUV:s webbplats:

fduv.fi/pusselforettgottliv

Så här klarar jag mig!

I detta lättlästa material kan den unga själv fylla i vilket stöd hen behöver för att kunna göra de aktiviteter som hen tycker att är viktiga i det dagliga livet. Anhöriga och andra som känner personen väl kan också ge sin syn på stödbehovet. Det finns också ett kompletterande bildmaterial som kan hjälpa att gestalta och formulera behovet av service och stöd inför ett självständigare vuxenliv.

Materialet kan laddas ner gratis från FDUV:s webbplats:

fduv.fi/boendematerial

Serviceplanen består av:

1. Beskrivning av personens nuvarande situation

I planen antecknas bakgrundsfakta om den ungas och familjens individuella situation.

2. Den service och de stödformer som personen använder

Både formellt (professionellt) och icke-formellt stöd antecknas. Alla planer som har utarbetats för personen antecknas, till exempel handikappservice lagens serviceplan, vårdplanen kring stöd för närståendevård, individuella planen inom specialundervisning och Kårkullas planer. Det behöver också antecknas om det finns ett specialomsorgsprogram enligt specialomsorgslagen.

3. Behovet av service och stöd

I serviceplanen kartlägger man vilket behov av nödvändig service och stöd den unga har. Det görs en kartläggning av hur ändamålsenliga och tillräckliga nuvarande tjänster och stödinsatser är. Här är den ungas och familjens synpunkter samt delaktighet i serviceprocessen och planeringen av stödinsatser av central betydelse.

I serviceplanen bör antecknas behov av framtida tjänster, till exempel boendetjänster, boendeträning och flyttförberedelse - särskilt om dessa kommer att uppstå inom cirka 5 år.

I serviceplanen antecknas också behov av förändringar och tillägg till nuvarande service och stödformer. Dessa kan gälla exempelvis FPA:s förmåner och annat social- och utkomstskydd, tjänster och stödinsatser som ges med stöd av exempelvis socialvårdslagen, handikappservice lagens eller specialomsorgslagen samt hälsovårds- och rehabiliteringstjänster.

Här är det viktigt att socialarbetaren ger information om de olika stödinsatserna och deras inverkan på den ungas möjligheter till självbestämmande, självständighetsutveckling och verktyg för att klara sig i vardagen.

I den ungas serviceplan är det också viktigt att lyfta fram och kartlägga frågor och önskemål om utbildning och arbetsliv. Frågor kring stöd i skötsel av ekonomi och eventuellt behov av intressebevakning är andra viktiga frågor att beakta i serviceplanen.

4. Familjens/vårdnadshavarens behov av service och stöd

Här antecknas familjens/vårdnadshavarnas behov av stöd, till exempel gällande stöd för närståendevård och behovet av avlastning.

5. Åtgärder som vidtas, kontaktpersoner och ansvarssektorer som sköter enskilda stödtjänster/uppgifter

6. Uppföljning av serviceplanen, tidsintervall och underskrifter

Mera information: socialväsendet, THL:s handbok om funktionshinderservice

FPA:s förmåner och bidrag vid 16 år

Den unga och hens familj gör klokt i att ta kontakt med FPA för en kartläggning av den ungas helhetssituation och uppdatera ansökningar. Det kan vara aktuellt att behandla följande bidrag:

- handikappbidrag
- rehabiliteringspenning
- bostadsbidrag
- möjlig pension och vårdbidrag som är kopplat till den
- studiestöd
- hjälpmedel som behövs för studier
- tolkningstjänst

Det går att sköta en annan persons ärenden med fullmakt. En intressebevakare kan sköta ärenden per telefon, på servicestället och per post.

Mera information: FPA

Rehabiliteringsplanen

Det är viktigt att uppdatera rehabiliteringsplanen eftersom den skickas som bilaga till flera ansökningar. Rehabiliteringsplanen görs upp vid en enhet inom den offentliga hälso- och sjukvården eller ett specialomsorgsdistrikt, som ansvarar för bedömningen av patientens rehabiliteringsbehov, för planeringen och uppföljningen av rehabiliteringen och vid behov för den fortsatta vården under rehabiliteringen. Rehabiliteringsplanen behövs till exempel för ansökan om rehabiliteringspenning för unga.

Inom ramen för medicinsk rehabilitering kan personen ha rätt till en utredning av kommunikationshjälpmedel och handledning. Detta kräver en remiss till specialistsjukvården. Samtidigt kan det vara bra att utreda behovet av taltolk i stället för att anhöriga eller assistenter också sköter tolkningen.

Rehabiliteringspenning för unga

Det blir allt vanligare att unga personer med intellektuell eller liknande funktionsnedsättning som kommer in i arbetslivet har en yrkesexamen. Nuförtiden får ungdomar under 20 år inte automatiskt sjukpension, i stället beviljas 16-19-åriga ungdomar rehabiliteringspenning för unga. Under den här tiden utreds den unga personens möjligheter till fortbildning, arbetsliv och behov av pension.

Till ansökan om rehabiliteringspenning bifogas en individuell studie- och rehabiliteringsplan som görs upp i hemkommunen. Planen görs upp i samråd med den unga, hens vårdnadshavare och vid behov med sakkunnigmyndigheter. Utöver denna plan behövs också ett läkarutlåtande B som bilaga till ansökan.

Rehabiliteringspenningen för ungdomar uppgår till ett minimibelopp (år 2021 minst 33,51 euro per vardag). För tiden mellan rehabiliteringsbeslutet och rehabiliteringen och tiden mellan rehabiliteringsperioderna (ledighet) betalas rehabiliteringspenningen i allmänhet nedsatt med 20 procent. Rehabiliteringspenningen är skattepliktig inkomst.

Rehabiliteringspenningen för ungdomar utbetalas efter självrisktiden högst till slutet av den månad då den unga fyller 20 år. Om den unga då genomgår en rehabiliteringsperiod, exempelvis utbildning, utbetalas rehabiliteringspenning till slutet av rehabiliteringsperioden eller utbildningen.

Mera information: FPA

Studier

Efter avslutad grundskola kan den unga med särskilda behov söka sig till grundläggande yrkesutbildning med särskilt stöd, förberedande utbildning för grundläggande yrkesutbildning (VALMA), utbildning som förbereder för arbete och ett självständigt liv (TELMA) eller läroavtalsutbildning. Det lönar sig att börja fundera på alternativen i god tid innan den unga avslutar grundskolan. Det kan också hända att man inte kommer in på det önskade utbildningsprogrammet.

Från och med hösten 2021 träder den utvidgade läroplikten i kraft (gäller ej Åland). Samma utbildningsalternativ finns fortfarande, men i och med reformen ska studieplats erbjudas till alla och utbildningen ska vara avgiftsfri.

Yrkesinriktad utbildning

Den yrkesinriktade utbildningen med krävande särskilt stöd är för ungdomar som behöver smågruppsundervisning, speciallärare eller skolgångsbiträden. Den passar även unga som behöver undervisning med individuella mål och individuell undervisning. Inom den yrkesinriktade utbildningen kan man också få tillgång till utökad elevvård och boendeträning.

Förberedande utbildning för grundläggande yrkesutbildning (VALMA)

VALMA är till för unga som vill stärka studiefärdigheterna samt behöver särskilt stöd och individuell handledning för att hitta passande utbildningsalternativ och rätt bransch. Under utbildningen bekantar sig den unga med olika branscher inom den grundläggande yrkesutbildningen och olika arbetsplatser med syfte att senare få en yrkesinriktad utbildning. VALMA omfattar 60 kompetenspoäng och studietiden är vanligtvis ett år.

Studerande inom VALMA har också möjlighet att förbereda sig för läroavtalsutbildning. Då kan den studerande avlägga utbildningsdelar i enlighet med sin personliga studieplan i huvudsak på en arbetsplats. Den studerande kan i vilket skede som helst av utbildningen övergå till läroavtalsutbildning, om lämplig arbetsplats hittas.

Utbildning som förbereder för arbete och ett självständigt liv (TELMA)

För dem som inte kan nå upp till kraven för yrkesexamen eller VALMA, finns möjlighet att söka till handledande utbildning inom TELMA. TELMA är till för unga som behöver träna på färdigheter som man behöver i vuxenlivet och i arbetet. Här förbereds de unga att klara sitt vuxenliv så självständigt som möjligt genom att träna på kommunikation, sociala färdigheter, samhällsfärdigheter och arbetslivsfärdigheter. Mål, innehåll, undervisningsmetoder och material görs upp enligt de ungas individuella behov och förutsättningar. Det innebär att studiestigen ser olika ut för varje TELMA-studerande. TELMA omfattar 60 kompetenspoäng och studietiden kan variera från ett till tre år.

Tips!

Det lönar sig att bekanta sig med de olika utbildningsalternativen i god tid och även fundera på vad man gör om den unga inte kommer in på det utbildningsprogram som man satt som första alternativ.

Utbildningsanordnare i Svenskfinland

Optima är den enda utbildningsanordnaren som ordnar yrkesinriktade utbildning med krävande särskilt stöd samt VALMA- och TELMA-utbildning på svenska. Enheterna finns utspridda på olika orter i Svenskfinland (Jakobstad, Nykarleby, Vasa, Pargas, Helsingfors och Borgå), men alla utbildningar erbjuds inte på alla orter. Studier för den här målgruppen innebär alltså ofta en flytt till studieorten och boende på internat.

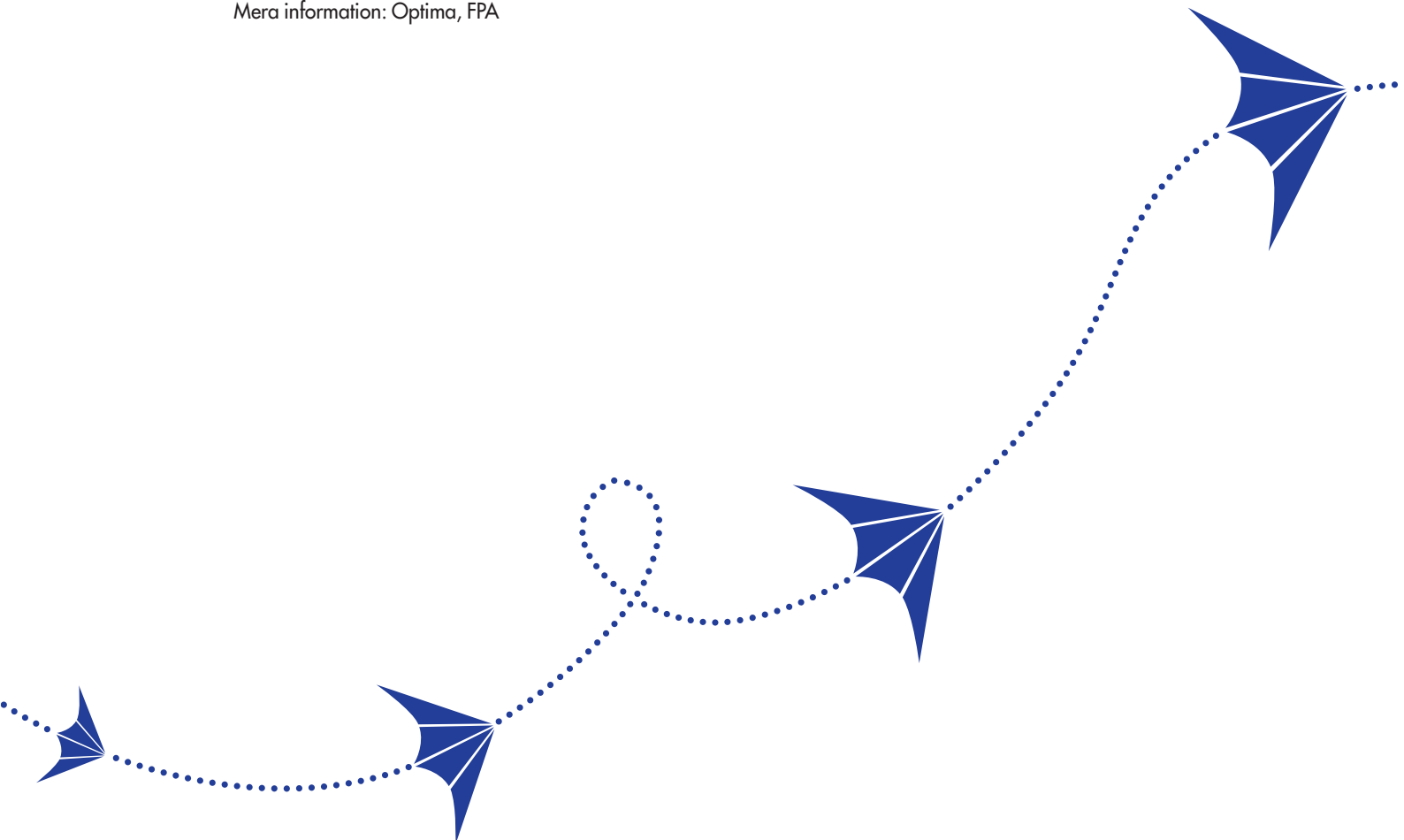
Inom den yrkesinriktade utbildningen med särskilt stöd kan man välja mellan olika inriktningar, till exempel merkonom, fastighetsskötare eller artisan. Just nu erbjuds dessa endast i Österbotten, de flesta i Nykarleby.

Även andra utbildningsanordnare än Optima kan i viss mån skräddarsy studierna och stödet för studerande i behov av extra stöd.

Studiestöd

Studerande kan ansöka om studiestöd bestående av studiepenning, bostadsbidrag och statsgaranti för studielån. OBS! En ung person som får sjukpension kan inte få studiestöd, men nog rehabiliteringspenning för studietiden.

Mera information: Optima, FPA

Arbete

Arbete med lön

När den unga närmar sig vuxen ålder blir det aktuellt att fundera på arbete. Arbete är en naturlig del av vuxenlivet och därför är det viktigt att diskutera både framtidsplaner och drömmar om arbete. Lön och ersättning för arbete är också en central del i vad det innebär att ha ett arbete. Därför är det viktigt att också prata om ekonomi och förhållandet mellan arbetsinsats och ersättning. Lönearbete innebär att den unga personen har en anställning och arbetsgivaren betalar en avtalsenlig lön för arbetet.

En del av den arbetsfrämjandeservice som erbjuds personer med intellektuell eller liknande funktionsnedsättning är arbetsverksamhet, och innebär placering i arbete utan att det ingår ett arbetsavtal. Det är bra att skilja på lönearbete och verksamhet så att det är tydligt för den unga vilka skillnaderna är.

Den unga personen kan ansöka om sjukpension eller rehabiliteringsstöd efter utbildning. Det är möjligt att samtidigt få sjukpension eller rehabiliteringsstöd och ha ett lönearbete. FPA fastställer årligen en inkomstgräns för hur mycket en person får förtjäna och samtidigt erhålla pensionen (837 euro per månad 2021). Det betyder att en person med intellektuell eller liknande funktionsnedsättning ofta kan arbeta deltid i ett lönearbete och samtidigt erhålla en sjukpension eller rehabiliteringsstöd.

Arbetsprövning

Ofta har unga personer med intellektuell funktionsnedsättning svårt att bilda sig en uppfattning om hurdant det är på olika arbetsplatser. Många saknar erfarenheter av sommararbete eller andra korta anställningar. Därför kan det vara skäl att använda sig av arbetsprövning för att pröva hurdant arbete som kan passa och hur arbetsuppgifter kan skraddarsys. Arbetsprövningen beviljas av arbets- och näringsbyrån och kan uppgå till högst 6 månader på samma arbetsplats. En arbetstränare kan finnas med som stöd.

Lönesubvention

Den unga kan också bli anställd med hjälp av lönesubvention, vilket innebär att arbets- och näringsbyråerna betalar ut en lönesubvention för lönekostnader till arbetsgivaren. Ibland kan anställningen föregås av en arbetsprövning där både arbetstagare och arbetsgivare har provat hur arbetet fungerar.

Lönesubventionen fungerar som ett ekonomiskt stöd för arbetsgivaren då arbetstagaren inte har en full arbetsförmåga och kan eventuellt behöva mer tid på sig för att utföra arbetet eller behöver extra handledning i arbetet. Lönesubvention beviljas alltid enligt prövning och baserar sig på den arbetslösa arbetssökandens servicebehov.

Det ska vara möjligt att få individuellt stöd av en arbetstränare även då personen har en vanlig anställning på arbetsplatsen (se Arbete med stöd). Ett lönearbete utesluter varken stöd eller handledning i arbetsfrågor. Handledningen kan behövas kontinuerligt eller över en lång period för att stöda att personen både trivs och utvecklas i sitt arbete.

Tips!

Den unga kan anmäla sig som arbetssökande på arbets- och näringsbyrån då studierna har tagit slut. På det sättet kan den unga sedan ansöka om att gå på arbetsprövning och också bli beviljad lönesubvention.

Arbete med stöd

Arbete med stöd (en: supported employment; fi: tuettu työllistyminen) är en metod med vilken man stöder personer som av olika orsaker har svårt att hitta, få och behålla ett arbete. Målet är en anställning på öppna arbetsmarknaden. Arbets sökanden får stöd av en arbetstränare som har kunskap om arbetsfrågor och erbjuder individuell handledning.

Arbete med stöd-servicen är ofta en del av kommunens funktionshinderservice. Den unga kan ansöka om att få servicen till exempel då studierna närmar sig sitt slut och planerna på ett arbete blir aktuella. Kom ihåg att lyfta fram att den ungas mål är anställning på den öppna arbetsmarknaden om det är vad hen själv vill.

Arbetstränaren gör tillsammans med den arbets sökande en plan över hurdan arbete som arbets sökanden är intresserad av och på vilket sätt arbetstränaren stöder och hjälper. Till en början är stödet konkret och riktar in sig på att hitta lämpliga arbetsplatser. Det kan till exempel handla om att kontakta arbetsgivare, stöd i att ansöka om olika tjänster via arbets- och näringsbyrån, att förbereda sig för en arbetsintervju, att bekanta sig med arbetsplatsen och inläring av nya arbetsuppgifter.

Arbetstränaren erbjuder också stöd till arbetsgivaren och informerar om ekonomiska stöd (lönesubvention). Stödet ska vara tillräckligt och är ofta långvarigt så att både arbetstagaren och arbetsgivaren får den handledning som behövs för att arbetsförhållandet utvecklas och upprätthålls.

Stödet utformas efter arbetstagarens och arbetsgivarens behov. Arbetstränaren stöder även vid förändringar och kan vid behov hjälpa till att söka en ny arbetsplats. Arbetstränaren kan också ge information om hur det går att kombinera både löneinkomster med sjukpension eller rehabiliteringsstöd.

Mera information: Arbets- och näringsbyråerna, socialväsendet, FDUV

Tips!

Om man får sjukpension från FPA och arbetsinkomsterna överstiger den fastställda inkomstgränsen i månaden kan man lämna folkpensionen vilande för minst 3 månader och för högst 2 år.

Tips!

Kom ihåg att vara tydlig med begrepp och tillsammans fundera på skillnaderna mellan lönearbete och arbetsverksamhet. Lön är en central del av arbetet om det görs på en arbetsplats. Både lönearbete och arbetsverksamhet kan vara meningsfullt. Det går dessutom att kombinera dem.

Arbets- och dagverksamhet

Om den unga inte vill eller kan arbeta på den öppna arbetsmarknaden kan verksamhet som främjar delaktighet och sysselsättning vara ett alternativ, i praktiken dag- eller arbetsverksamhet som ordnas av kommunen eller annan serviceproducent. Kommunen är skyldig att erbjuda arbets- och dagverksamhet.

Till personer som deltar i arbets- och dagverksamhet betalas en arbetsersättning. Arbetsersättningen betalas utöver pensionen och är skattefri. Arbetsersättningen är mellan 0-12 euro om dagen, enligt kommunens beslut. Därtill kan tillkomma kostnader för lunch och bussresor.

Verksamhet som främjar delaktighet och sysselsättning ordnas på arbets- och dagcenter eller som utlokaliserad arbetsverksamhet.

Arbets- och dagcenter

De flesta personer med intellektuell funktionsnedsättning deltar i verksamhet på dag- eller arbetscenter. Målen är främst habiliterande och sociala. Verksamheten ska sporra till kreativitet och självständighet och den ska utgå från individens behov och personliga mål.

De som arbetar på dag- eller arbetscentral kan delta i:

- **livsorienterande verksamhet** med betoning på stimulerande, meningsfulla och glädjefyllda aktiviteter, till exempel sångstunder, utomhusvistelse och pyssel.
- **arbetslivsorienterad verksamhet** med betoning på produktiva aktiviteter, till exempel hantverk, monterings- och packningsarbeten för företag, köksarbete, städuppgifter eller servicearbeten.

Tidigare gjorde man större skillnad mellan dag- och arbetsverksamhet, numera är det möjligt för personer att delta i både och. Den livsorienterade verksamheten är i regel för dem med större stödbehov, medan personer med lindrigare intellektuell funktionsnedsättning i högre grad deltar i arbetslivsorienterad verksamhet.

Över lag har dag- och arbetsverksamheten utvecklats så att de som deltar ska ha större möjlighet att påverka dess innehåll. På många håll har man arbetat med varierande verksamhetsformer. Ett dag- och arbetscenter kan till exempel upprätthålla en egen hantverksbutik, ett eget café eller kultur- och konstverkstäder. Det är ofta möjligt att på förhand besöka eller bekanta sig med verksamhetsenheterna. Kanske kan den unga göra en praktikperiod där för att känna efter om verksamheten passar?

Utlokaliserad arbetsverksamhet

Syftet med utlokaliserad arbetsverksamhet är att ge en person med intellektuell eller liknande funktionsnedsättning möjlighet att på en vanlig arbetsplats lära sig arbetet och nya färdigheter. De personer som deltar i utlokaliserad arbetsverksamhet utför uppgifter på vanliga arbetsplatser, men som en del av specialomsorgen och är skrivna i en arbets- och dagcentral. Handledare ger stöd och handledning.

Den utlokaliserade arbetsverksamheten kan också användas som ett sätt att komma in på den öppna arbetsmarknaden och utgöra inläring i arbetet före anställning. Till skillnad från arbete i anställningsförhållande betalas ingen lön. I vissa fall kan uppgifterna i utlokaliserad arbetsverksamhet motsvara uppgifterna i ett vanligt arbetsförhållande. Därför är det viktigt att diskutera öppet med både den unga personen, handledaren och arbetsgivaren om syftet med verksamheten och om möjligheter till anställning.

Mera information: socialväsendet

Ett eget hem

Att flytta till ett eget hem är ofta en stor händelse i en persons liv. Personer med intellektuell eller liknande funktionsnedsättning har rätt att påverka var, hur och med vem de bor samt hur stort stöd de behöver och på vilket sätt stödet ges. Den unga kan också beviljas boendeträning eller flyttförberedelse för att förbereda sig för flyttningen till ett eget hem.

Enligt specialomsorgslagen är omsorgen för personer med intellektuell funktionsnedsättning gratis. Det betyder att det stöd som man får i hemmet av personal är kostnadsfritt. Kostnader som hänförs till boendet är däremot inte gratis. Det betyder att man betalar hyra för sin lägenhet eller för sitt rum i en gruppboende. Man har rätt till FPA:s bostadsbidrag. Förutom hyra uppstår det kostnader för mat, mediciner, kläder och hobbyn.

Att bo i en egen lägenhet

Att bo självständigt i en egen lägenhet med stöd är en boendeform där personen hyr eller äger sin lägenhet. Boendestödet kan gälla skötsel av hygien och hem, matlagning och stöd med sociala relationer. Stödet ska utformas utgående från de individuella behoven, så att personens egna förmågor, resurser och styrkor tas i beaktande. Det här sättet att bo kan ordnas med personlig assistans, kommunens hemservice eller via en serviceproducent, till exempel Kårkulla.

Lägenheten kan vara belägen i ett vanligt bostadsområde eller i anslutning till ett gruppboende. Hyresgäster som bor i lägenheter i anslutning till gruppboenden har ofta tillgång till gemensamma utrymmen. Det betyder att man inte blir ensam även om man bor i en egen lägenhet.

Att bo i egen lägenhet brukar kallas för lägenhetsboende eller stödboende.

Att bo tillsammans med andra

I gruppboenden får personer med funktionsnedsättning utökat dagligt stöd gällande hygien, hemmets skötsel, matlagning och den egna hälsan. I ett gruppboende hyr personen ett rum och delar kök, vardagsrum och bastu med de övriga hyresgästerna. Personal finns på plats då hyresgästerna är hemma.

Val av hemkommun

Personer med funktionsnedsättning har rätt att välja hemkommun. En person som på grund av funktionsnedsättning inte kan bo självständigt har rätt att anhålla om service och vårdplats också i en annan kommun än hemkommunen. Kommunen ska då behandla ansökan, bedöma den sökandes behov av service och fatta beslut om beviljande av service. Efter att ha fått beslut om tjänster och vårdplats kan man flytta till kommunen.

Mera information: socialväsendet

Tips!

På FDUV:s webbplats finns mycket material som kan vara till hjälp när man funderar på att flytta till ett eget hem. Materialet riktar sig till personen som ska flytta, anhöriga och professionella:

fduv.fi/boendematerial

Intressebevakning

Vid 18-års ålder blir den unga myndig och får själv bestämma om sina ärenden och sin egendom. Många behöver ändå stöd och hjälp för skötsel av sin ekonomi och i vissa fall även i ärenden om vård och omsorg. Om en person inte själv kan sköta sina ärenden kan personen få en intressebevakare.

Många föräldrar fortsätter att sköta ekonomiska ärenden på inofficiell basis. Däremot kan det vara svårt för föräldrar att få information och påverka tjänster om de inte är lagligt utsedda intressebevakare. När en person blir myndig har föräldrarna inte längre tillgång till hans konto. Det innebär att de inte längre kan betala personens räkningar, förnya recept och ansöka om FPA-förmåner i den myndiga personens namn. En utsedd intressebevakare har användningsrättigheter till sin huvudmans konto.

Alternativ till intressebevakning

Intressebevakning innebär oundvikligen en viss begränsning av personens självbestämmanderätt. Därför är det skäl att noga överväga om ansökan om intressebevakning borde göras eller om man kan hitta sätt att stöda personen med funktionsnedsättning att sköta sin personliga ekonomi. Alternativ till intressebevakning kan vara praktiska arrangemang som stöd av en anhörig, dispositionsrätt till bankkonto, stöd av personal på boendet eller motsvarande. Ett annat alternativ är användning av en fullmakt, om den vuxna med funktionsnedsättning förstår sakens betydelse. Med en fullmakt kan man ge en annan person rätt att till exempel sköta bankärenden eller ärenden hos myndigheter.

Vem ansöker om intressebevakare och hur?

Familjen kan boka tid till Myndigheten för digitalisering och befolkningsdata, MDB, och diskutera behovet av intressebevakning. Personen som behöver hjälp med att sköta sina ärenden kan själv ansöka om en intressebevakare och begära att en viss person förordnas till det. Denna ansökan görs till MDB.

Dessutom kan vem som helst, till exempel anhöriga, läkare, FPA, banken eller socialbyrån, anmäla att en person är i behov av intressebevakning. I dessa fall är det tingsrätten som förordar en intressebevakare. Tingsrätten fattar även beslut om personen motsätter sig intressebevakning, om personen inte själv förstår sakens betydelse eller om det råder stridigheter om vem som ska bli intressebevakare.

Vem kan vara intressebevakare?

Intressebevakaren ska vara en person som är lämplig för uppdraget och som ger sitt samtycke. Om möjligt utses ofta en närstående till intressebevakare. En allmän intressebevakare kan förordnas om det inte finns någon villig eller lämplig närstående eller om det behövs för att utföra uppdraget opartiskt. En allmän intressebevakare utses av intressebevakningsbyrån.

Den allmänna intressebevakaren ser till att huvudmannens tillgångar räcker och sköter ekonomin, till exempel betalar räkningar och ansöker om förmåner från FPA. Vid behov kan uppdraget också omfatta ärenden som gäller huvudmannens person. Det kan handla till exempel om att fatta beslut om social- och hälsovård. En allmän intressebevakare har ändå sällan tid att aktivt bevaka huvudmannens övriga intressen. Därför har många anhöriga valt att fortsätta vara intressebevakare för sina barn.

Det är enligt lagen möjligt att utse två intressebevakare till exempel så att föräldrarna delar på uppdraget. Det är också bra att i god tid fundera om någon annan närstående, till exempel syskon eller övriga släktingar har möjlighet att ta över uppdraget innan de egna krafterna börjar tryta.

Mera information: Myndigheten för digitalisering och befolkningsdata, Kanta.fi: [Sköta ärenden för en person som fyllt 18 år](#) och [Då någon annan sköter dina ärenden](#), [fduv.fi/intressebevakning](#)

Tips på lättlästa böcker

Vardagskunskap

Serien FIXA innehåller 3 böcker:

- FIXA tvätten
- FIXA i köket
- FIXA städningen

Baka kakor är en bakbok med tydliga bilder som visar mängd och instruktioner.

Serien **Jag i samhället** handlar om hur det är att bo i Finland:

- Arbetslivets ABC
- Familj och välfärd
- Rättsstaten Finland
- Pengar och ekonomi
- Makt och påverkan
- Kort om samhället
- Kort om samhället lättare

Matematik i vardagen - Tid och **Matematik i vardagen - Pengar** är läromedel om viktiga baskunskaper.

Förhållanden

Jag och du är en faktabok om sex och samlevnad.

I de lättlästa böckerna **Hon & Han - Flörten**, **Spåren i snön**, **Flytta ihop** får man läsa berättelser om hur förhållanden fungerar för andra personer.

Den digitala världen

Rör dig tryggt på internet berättar om hur man ska bete sig på internet. Här finns information om risker och fördelar, sociala medier, epost, internetbanker, internetbutiker, upphovsrätt, virus och vad som är olagligt på internet.

Koll på AI är en faktabok som berättar om datorer med artificiell intelligens.

Farligt spel IRL handlar om Albin som spelar spel. Han märker plötsligt att spelet föreställer den gata och det hus där han bor. Vad händer då en farlig clown dyker upp?

Mera information och beställningar via shop.larum.fi

Stöd via tredje sektorn

Fritids-, kultur- och idrottsverksamhet

FDUV:s lokala DUV-medlemsföreningar ordnar ett varierande och omfattande utbud av fritids-, kultur- och idrottsaktiviteter för personer med intellektuell eller liknande funktionsnedsättning och deras anhöriga. Det ordnas även verksamhet för familjer. Förbundet ordnar dessutom till exempel kurser och veckoslutsläger.

Mera information: FDUV och DUV-föreningarna

Läger

FDUV ordnar årligen 25-30 sommarläger för barn, ungdomar och vuxna med intellektuell eller liknande funktionsnedsättning. Lägren ordnas i Nyland, Åboland och Österbotten i juni och juli. Lägren samlar omkring 300 deltagare och 130 lägerledare. Lägren är olika beroende på vilken grupp som deltar och vad temat för lägret är.

Mera information: FDUV:s lägerkoordinatorer, fduv.fi/lager

Hjälpmedel för idrott och motion

På Välineet.fi hittar du flera aktörer som hyr ut motions- och idrottshjälpmedel för personer med funktionsnedsättning. Med i webbtjänsten finns bland annat SOLIA som hör till Finlands Paralympiska Kommitté och Malike som hör till Kehitysvammaisten Tukiliitto.

Mera information: fduv.fi/fritid, valineet.fi

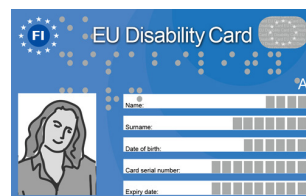
Det europeiska funktionshinderkortet

Syftet med funktionshinderkort är att göra det lättare för personer med funktionsnedsättning att delta i olika aktiviteter i samhället. Med det kan man enkelt visa att man behöver hjälp eller stöd, till exempel vid resor inom kollektivtrafik och på idrotts- eller kulturevenemang.

I vissa fall kan Funktionshinderkortet ha ett A-märke. Det ges till sådana personer som ofta har en assistent med sig. På baksidan av kortet kan man också få vissa symboler som visar vilken typ av stöd man behöver.

Funktionshinderkortet är frivilligt. Det kostar 10 euro och gäller i Finland och i övriga EU-länder. Funktionshinderkortet söks från FPA.

Mera information: vammaiskortti.fi/pa-svenska, FPA

Lärum

Lärum utvecklar och förmedlar specialpedagogiska material. Du kan kontakta Lärum om du vill få handledning eller tips och idéer kring material, till exempel som stöd för planering eller tidsuppfattning. Lärum har också sinnesprodukter och andra hjälpmedel som kan underlätta vardagen. Lärum, som är en del av FDUV, har utställningar både i Vasa och Helsingfors. Du är hjärtligt välkommen att bekanta dig med våra material och våra tjänster.

Mera information: larum.fi

SAMS vänverksamhet

SAMS förmedlar frivilligvänner till personer med funktionsnedsättning i Svenskfinland. Ett vänpar träffas 4-10 timmar i månaden för att prata, gå på kaffe, promenera eller varför inte gå på en fotbollsmatch tillsammans.

Koordinatorerna hjälper den unga att hitta en frivilligvän med liknande intressen. SAMS erbjuder numera också digital vänverksamhet och punktinsatser. En del kommuner betalar ersättning för så kallad stödpersonverksamhet för fritiden. En skild ansökan om detta görs till kommunen.

Mera information: samsnet.fi/fritid, socialväsendet

Bidrag från Tukilinja

Vammaisten koulutuksen ja työllistymisen tuki ry (VKTT) är en liten expertorganisation som bedriver ekonomisk bidragsverksamhet med medel som föreningen anskaffar genom att ge ut Tukilinja, en specialtidsskrift för funktionshindersektorn. Varje månad delar Tukilinja ut cirka 59 000 euro i bidrag och hjälpmedel till personer med funktionsnedsättning samt till föreningar och projekt som direkt stöder dem.

Organisationen och tidskriften är finskspråkiga. Stödet ges ändå även till svenskspråkiga!

Mera information: tukilinja.fi

Checklista | Födelsedagar

15 år

Vid 15 år kan den unga skaffa körkort för moped eller med specialvillkor för lätt fyrhjuling (mopedbil eller mopedfyrhjuling) om läkaren bedömer att hen har körförmåga och hen klarar av de behövliga teori-, hanterings- och körproven.

16 år

Vid 16 år flyttas den unga inom hälsovården från tjänster för barn till tjänster för vuxna, till exempel på sjukhus får den unga vård på avdelningen för vuxna.

En ungdom i åldern 16-19 kan få FPA:s rehabiliteringspenning för unga, om hens arbets- och förvärvsförmåga eller möjligheter att välja yrke och arbete är väsentligt försvagade på grund av sjukdom, skada eller funktionsnedsättning och hen behöver särskilda stödåtgärder för att kunna studera eller delta i annan sysselsättningsfrämjande rehabilitering (t.ex. arbetsprövning eller arbetspraktik). Den unga behöver en individuell studie- och rehabiliteringsplan av hemkommunen. Målet är att den unga ska rehabiliteras så att hens möjligheter till sysselsättning förbättras.

Den unga har rätt till sjukdagpenning via FPA.

Den unga kan ha rätt till FPA:s handikappbidrag för över 16-åringar.

Den unga kan ha rätt till FPA:s sjukpension och vårdbidrag för pensionstagare.

Den unga får ett skattekort.

Den unga kan ansluta sig till ett trossamfund eller utträda ur ett trossamfund med föräldrarnas skriftliga tillstånd.

17 år

Barnbidraget som utbetalas av staten upphör då den unga fyller 17 år. Om den unga beviljas pension och vårdbidrag för pensionstagare vid 16 år upphör barnbidraget redan vid den här tidpunkten.

Tips!

Broschyr: Goda råd om pengar

Goda råd om pengar är en lättläst broschyr om vardagsekonomi. Den finns på den lättlästa webbplatsen lattlast.fi.

På webbplatsen finns också mycket annan lättläst information om vardagskunskap och samhälle.

Vid 18 år är den unga myndig och får själv bestämma om sina ärenden och sin egen-
dom.

Läroplikten upphör i slutet av det läsår under vilket den unga fyller 18 år, om läroplikten inte redan har fullgjorts.

Den unga har rösträtt. Hen kan rösta och ställa upp i val. Däremot kan en ung person som står under förmyndarskap (som har en utsedd intressebevakare) inte ställa upp i val.

Den unga har rätt att ingå äktenskap eller att registrera sitt parförhållande. Den unga får köpa svaga alkoholdrycker och tobak.

Den unga har rätt att öppna ett eget bankkonto och förvalta de medel som hen förtjänat med sitt eget arbete. Från 1.1.2017 har alla rätt till ett betalkonto med basfunktioner och nätbankskoder.

Den unga kan få körtillstånd som behövs för person- eller lastbil eller motorcykel. Med specialtillstånd kan den unga få körkort redan som 17-åring. En intellektuell funktionsnedsättning utesluter inte automatiskt möjligheten att få körtillstånd. Den unga måste ändå klara av behövliga teori-, kör- och hanteringsprov. Kontakta bilskolor för att höra om de erbjuder anpassad körundervisning.

Den unga kan ansöka om ersättning för bilanskaffning, hjälpmedel och ändringsarbeten i bilen.

Den unga kan inträda i eller utträda ur ett trossamfund.

Värnplikten inleds det år som mannen fyller 18 år och han kallas till uppbåd. Män med åländsk hembygdsrätt är befriade från värnplikt. Kvinnor kan göra frivillig militärtjänst. En lindrig intellektuell funktionsnedsättning utesluter inte automatiskt möjligheten att göra militärtjänst, men eftersom den påverkar personens funktionsförmåga kan den därmed påverka hens tjänsteduglighet. Funktionsförmågan bedöms av en läkare. Om den värnpliktige inte är tjänstduglig befrias han från tjänstgöring.

18 år

När den unga fyller 20 år upphör rehabiliteringspenningen för unga.

20 år

Tips!

Broschyr: 10 goda råd om internet

10 goda råd om internet är en lättläst handbok i netikett. Med netikett menas regler och råd för hur man ska bete sig på internet. De här reglerna hjälper dig att använda internet på ett tryggt sätt. Om alla följer netiketten är det både roligare och tryggare för alla att använda internet.

Broschyren kan laddas ner gratis från materialbanken på Lärums webbplats: larum.fi/materialbank